

Отримано: 13 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: vasilpaliy@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-111-113

Палій В. П., Федоришин О. П. Репрезентація концепту «дружба» у французькій, англійській та українській фразеосистемах (на матеріалі французької, англійської та української мов). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 111–113.

УДК 811.133.1'367+811.161.2'367

Палій Василь Павлович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики німецької та французької мов,
Рівненський державний гуманітарний університет,

Федоришин Олександр Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови,
Рівненський державний гуманітарний університет

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДРУЖБА» У ФРАНЦУЗЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

У статті проведено зіставний аналіз ядерної зони та периферії структури концепту «дружба» на матеріалі української, французької та англійської фразеосистем. Було встановлено, що більшість понятійних одиниць концепту мають спільне відображення як на рівні мови так і у системі фразеологічних зворотів. У процесі дослідження проаналізовано явища національної специфіки вираження важливого для кожного соціуму концепту.

Ключові слова: ядерна зона, периферія, лексико-семантичне поле, фразеосистема, фразеологічні одиниці, паремії.

Палій Василь Павлович,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры практики немецкого и французского языков,
Ровенский государственный гуманитарный университет,

Федоришин Олександр Петрович,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры практики английского языка,
Ровенский государственный гуманитарный университет

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «ДРУЖБА» ВО ФРАНЦУЗСКОЙ, АНГЛИЙСКОЙ И УКРАИНСКОЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ФРАНЦУЗСКОГО, АНГЛИЙСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

В статье проведено сравнительный анализ ядерной зоны и периферии структуры концепта «дружба» на материале французской, английской и украинской фразеосистем. Установлено, что большинство понятийных единиц концепта имеют общее отражение как на уровне языка, так и в системе фразеологических оборотов. В процессе исследования проанализированы явления национальной специфики выражения важного для каждого социума концепта.

Ключевые слова: ядерная зона, периферия, лексико-семантическое поле, фразеосистема, фразеологические единицы, паремии.

Vasil Paliy,

associate professor of the German and French Language Practice Department, Rivne State University of Humanities,

Oleksandr Fedoryshyn,

associate professor of the English Language Practice Department, Rivne State University of Humanities

REPRESENTATION OF THE CONCEPT «FRIENDSHIP» IN THE FRENCH, ENGLISH AND UKRAINIAN PHRASEOSYSTEMS (ON THE MATERIAL OF THE FRENCH, ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

The concept «friendship» is studied as one of the main elements of cognitive linguistics and phraseology, its main content, structure and means of its phraseological expression (features of verbalization of phraseological units) are analyzed in French, English and Ukrainian linguistic cultures. Friendship is a concept that deserves attention and that has the capacity to improve relationships in a conflict-ridden world. The original meaning of friendship is associated with a voluntary, personal, important reciprocal relationship between individuals. This relationship involves affection, caring, understanding, support, loyalty and companionship. The aim of the article is to analyse the role and position of the concept «friendship» in Ukrainian, French and English and how it is interpreted in these languages. The article addresses the main features of the concept «friendship» revealed by analysis of researches devoted to it. It contains description and comparison of main structural and significant characteristics of the concept «friendship» in the Ukrainian, French and English languages. Friendship ties are determined through their functional and pragmatic directions. Also lexico-semantic field of the concept «friendship» in communicational and explicit spaces is expressed, verbal expressions in spoken speech are compared and contrasted. The choice of interlingual equivalents of English, French and Ukrainian languages in various thematic groups of phraseologisms was based on the form and content of phraseological units. The phenomenon of the friendship image existing in the modern national consciousness is shown. In our article the division of the concept «friendship» into the phrase-semantic groups is realized; the features of interlanguage correspondences of phraseology of English, French and Ukrainian languages are investigated. The comparative analysis proves that the understanding of the concept «friendship» in these languages coincides.

Key words: «nuclear zone», periphery, lexical and semantic field, phraseosystem, phraseological unit, paromyia.

Категорія концепту набуває сьогодні міждисциплінарного статусу, оскільки антропоцентрична орієнтація сучасної лінгвістики вимагає досліджень пов'язаних з іншими науками. Концепти розглядаються в культурологічному, лінгвістичному, психологічному, філософському та інших аспектах, пропонується велика кількість їх інтерпретацій, класифікацій та методів дослідження.

Ядром концепту слід вважати словникове значення слова, а периферією – усе те, що є культурним, психологічним та соціальним надбанням індивіда. Ядерна зона відображає обов'язкові ознаки, а периферійні – вторинні асоціації. Чим більшою є віддаленість від ядра концепту, тим більше слово, яке репрезентує концепт, демонструє поступове ослаблення асоціації. Визначити місце концепту у мовній картині світу дозволяє вивчення різних його аспектів: словникових дефініцій, синонімічних рядів, фразеологічних одиниць. Особливу роль відіграє аналіз фразеологізмів, оскільки вони є багатовимірними утвореннями, важливими для культури, які показують не тільки понятійно-дефініційні, конотативні, але й образні характеристики та їх відображення в стійких словосполученнях, які неодмінно мають бути враховані в процесі опису концепту.

Концепт *ДРУЖБА* відіграє важливу роль у вираженні культурних характеристик національної свідомості, оскільки він «влучно і виразно передає характер менталітету народу, бачення картини світу, міжнародні та міждержавні відносини» [1, с. 23]. Група лінгвістів, серед яких О. О. Арапова, Р. М. Гайсина, О. Ю. Лукашкова, Л. В. Садчікова, О. Д. Шмельов досліджували даний концепт на матеріалі російської мови; такі мовознавці, як Н. Ю. Толчина, М. О. Хізова, дослідники О. М. Лунцова, О. С. Осипова, Н. С. Хван проводили порівняльний аналіз концепту в російській та англійській мовах; Ж. А. Дягілева з'ясувала особливості вербалізації концепту німецькими фразеологічними одиницями; у французькій мові Н. М. Балабас проводила порівняльний аналіз концептів «*amitié*» та «*hostilité*», досліджувала ядро та периферію структури цього концепту та їх вираження у фразеологізмах французької мови. Загалом, розуміння поняття «дружба» в українській, англійській та французькій мовах має багато спільного. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає дружбу як «стосунки, відносини, в основі яких лежить взаємна прихильність, довіра, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів і т. ін.» [7, с.329]. Більшість тлумачних словників англійської мови дають таке визначення лексеми «*friendship*»: «*The state of being friends; association as friends; a friendly feeling and behaviour that exists between friends; friendliness; a friendly relation or intimacy; a particular example or period of a relationship between friends*» [9; 12; 13].

У французькій мові словник «Le Robert» тлумачить слово «*amitié*» як «*Sentiment d'affection que l'on a pour qqn; marque d'affection, de bienveillance*» [14, с. 34]. У словнику «Larousse» знаходимо схоже визначення: «1. *Sentiment d'affection entre deux personnes; attachement, sympathie qu'une personne témoigne à une autre: Être lié d'amitié avec quelqu'un*. 2. *Bienveillance, gentillesse, courtoisie chaleureuse manifestées dans les relations sociales, privées, mondaines: Dire un mot d'amitié. Fais-nous l'amitié de venir dîner*. 3. *Relations entre collectivités fondées sur le bon voisinage, la bonne entente, la collaboration: conclure un traité d'amitié*» [15].

У ядерній зоні англійського концепту «*Friendship*» знаходиться лексема «*friend*», а до периферійної зони слід віднести 7 слів: «*companion*» (товариш, супутник, компаньйон), «*comrade*» (товариш, приятель), «*acquaintance*» (знайомий), «*partner*» (партнер, компаньйон), «*intimate*» (близький друг, приятель), «*supporter*» (прихильник, прихильник), «*ally*» (союзник, прихильник).

У французькій мові лексема «*ami*» знаходиться в ядерній зоні функціонально-семантичного поля французького концепту «*Amitié*», до першої периферійної зони увійдуть 8 одиниць синонімічного ряду: «*compagnon*», «*camarade*», «*compagne*», «*connaissance*», «*partenaire*», «*chéri*», «*acolyte*», «*allié*».

До другої периферійної зони українського концепту слід віднести 6 слів, що вживаються у розмовній мові по відношенню до найбільш близьких друзів: «дружище», «дружок», «брат», «братан», «старий», «кент». Відповідно, друга периферійна зона французького концепту «*Amitié*» буде складатися з 5 слів: «*potes*», «*potes*», «*copain (copine)*», «*intime*», «*chum*» (вимовляється «*tchomme*» *Très usuel au Québec*): *copain, ami*. [16]. В англійській мові зазначена вище зона представлена групою з 10 слів: «*crony*», «*pal*», «*old chap*», «*bro*», «*buddy*», «*chuck*», «*cobber*», «*fellow*», «*guy*», «*old chum*».

Таким чином, провівши зіставний аналіз лексичних одиниць, можна зробити висновок, що функціонально-семантичне поле (ядро, перша та друга периферійні зони) українського концепту «*Дружба*» складається з 15 слів, французького «*Amitié*» – з 14 слів, а поле англійського концепту «*Friendship*» містить 18 слів. Національною маркованістю відзначаються також англійські паремії з референцією на близьку рідню, коли добрий друг прирівнюється до найближчого родича: *A good friend is my nearest relation* [2, с. 23]. Зауважимо, що у французькій мові: іменник *ami* почав вживатися в значенні «хороший знайомий» у конструкції «*un de mes amis*». Слово *ami* позначає також людину, з якою суб'єкта пов'язують швидше зовнішні обставини, ніж близькі стосунки: «*c'est l'ami avec qui j'ai voyagé*» [18, с. 47]. Отож, на відміну від української, у французькій та англійській мовах лексеми «*ami*» та «*friends*» зазнали семантичного зсуву до поняття «приятелювання», де можна мати багато таких «*friends*» та «*amis*». В українській мовній свідомості, навпаки, кращим другом вважається родич, про що свідчать такі паремії: «*Нема кращого друга, як вірна подруга. Нема вірнішого приятеля, як добра жінка. Нема такого дружка, як рідна матінка*» [6]. Таким чином, можна стверджувати, що родинні стосунки для української мовної свідомості мають більше значення, ніж дружні відносини. Отже, третя периферійна зона виявилася найбільш численною, адже до її складу входять стійкі словосполучення і фразеологічні звороти різного морфологічно-структурного генотипу. У складі англійського фразеологічного звороту «*wear somebody's colours*» слово «*colours*» має значення «прапори», тобто «воювати під одними прапорами». Фразеологічна одиниця «*look with favour on*» має значення «дивитися прихильно», а фразеологізм «*hunt in couples*» можна перекласти на українську мову як «полювати в парі з кимось». Англійський вираз «*be finger and thumb*» означає «бути нерозлучними», тобто як два пальці однієї руки. Французькими аналогами цього фразеологізму є «*être comme les doigts de la main*» та зворот достатньо зниженого рівня мови «*être comme cul et chemise*» [15]. Українці про таких друзів говорять, що їх «водою не розіллеш» або «нерозлийвода» [3, с. 87]. В англійській мові також використовуються наступні фразеологізми субстантивного типу: «*bosom friend*» (близький, добрий друг), «*birds of a feather*» (люди одного складу, одного поля ягоди, два чоботи пара), «*on good terms*» (у хороших, дружніх відносинах), «*companion in adversity*» (товариш по нещастю), «*companion in arms*» (товариш, побратим по зброї), «*shoulder to shoulder*» (аналог українського фразеологізму «пліч о пліч»), «*hand and glove*» (дуже близький, в тісній дружбі з ким-небудь), «*hand to fist*» (рука об руку), «*hail fellow well met*» (людина, що знаходиться з усіма в дружніх, приятельських стосунках; є укр. еквівалентом «на дружній нозі»), «*good fellowship*» (почуття товариства), «*friend at court*» (впливовий друг). Досить поширеними в українській мові є такі фразеологізми субстантивного типу (за типологією морфологічно-структурного генотипу): «*на короткій нозі; запанібрата; не в службу, а в дружбу*»; *друзі у «вищих кругах»*; «*серце повертається, чарка дружби; одного роду, одного плоду; одного поля ягоди; з одного тіста; одного гніздечка птахи; два чоботи – пара*» [6; 7; 8].

Наведемо приклад фразеологічного звороту субстантивного типу «відчуття ліктя (плеча)» [4, с. 87], який вживається тоді, коли говорять про взаємну підтримку чи спільну участь у справі. Цей сталий вираз взятий з військової сфери, де він буквально означав відчуття ліктя свого сусіда при знаходженні в строю. До цієї периферійної зони відноситься такий фразеологічний зворот, як «друзі, не розливай воду» або «нерозливай воду» [4, с. 87], який вживається коли говорять про людей дружних та нерозлучних. Вираз бере походження зі стародавнього звичаю поливати водою бікві, щоб розняти їх під час бійки. В українській мові використовуються вирази: «бути на дружній нозі», «стати на близьку ногу», «живити довіру», «живити повагу», «йти рука об руку», «бути в ладах» [3; 65]. Для дослідження третьої периферійної зони функціонально-семантичного поля французького концепту «Amitié» проведено аналіз фразеологічних одиниць (включаючи прислів'я і приказки), які його репрезентують. У цій найбільшій зоні знаходяться стійкі словосполучення і фразеологічні звороти різного морфологічного типу, які характеризують дружні стосунки. Наприклад фразеологізми дієслівного типу: «se jeter dans le feu pour qn – lui être complètement dévoué, se jetterait dans le feu pour son ami, être dévoué corps et âme à qn – lui être totalement dévoué (бути відданим комусь душею і тілом); être aux petits soins pour qn – l'entourer d'attentions délicates, veiller à ce que rien ne lui manque (оточувати когось турботою і увагою, балувати, догоджати комусь, підтримувати); entourer qqn de son amitié (оточити когось своєю дружньою турботою); faites-moi (fais-moi) l'amitié de... – не в службу, а в дружбу; être dans les petits papiers de qn (fam.) – jouir de sa considération, de sa faveur être à tu et à toi avec qn – avec lui dans une relation très familière, amicale; avoir des atomes crochus avec qn (fam.) – se dit de deux personnes ayant des affinités, des points communs qui les rapprochent; être amis à la vie et à la mort, être comme cul et chemise, être comme les doigts de la main» [11; 16; 15]. Особливий інтерес представляють такі сталі лексико-семантичні варіанти, які найчастіше асоціюються зі словом «amitié»: un faux ami (фальшивий друг, псевдо-друг); mon ami d'enfance (друг дитинства); mon ami de golf (друг для гольфу); mon ami de sortie (друг для проведення вільного часу); un ami fidèle (вірний друг); ma meilleure amie (моя найкраща подруга); un ami pour la vie (один друг на все життя) [9, с. 193]. Характерним для французької мови є утворення вербальних конструкцій на основі перфектних та імперфектних дієслів, які підсилюють вираження концепту: «notre amitié demeurera; avoir de l'amitié pour; se lier d'amitié avec; nouer amitié; faire l'amitié de; l'amitié reste; l'amitié dure; partager l'amitié; éprouver beaucoup d'amitié; faire des amitiés; faire ses amitiés à qn, ressentir de l'amitié pour; l'amitié nous unit [11; 16; 15]. На основі аспектних значень прикметників-епітетів формується ряд номінативних зворотів із субстантивним ядром, які функціонують для номінації суб'єктів аналізованого концепту. Девіації значень, що передають різноманітні відтінки якостей дружби, є досить вагомими: від псевдо-друга – до вірного друга на все життя.

На основі наведених прикладів, можна зробити висновок, що у французькому мовному узусі значний відсоток становлять вербальні звороти на основі імперфектних дієслів, що імпліцитно свідчить про прагнення до розвитку та тривалості дружніх відносин між людьми. Частка імперфектних дієслів, пов'язаних з концептом «Amitié» становить 85%. Протиставлення в лексико-семантичних зворотах французької мови достатньо повно розкриває значення кожного елемента опозиції. Окрім того, у французькій лінгвокультурі стверджується думка про те, що схожість інтересів об'єднує людей: *On reconnaît un ami en celui qui nous encourage et nous reconforte lors de dures épreuves; Vous pouvez compter sur l'amitié; Quoiqu'il arrive notre amitié demeurera* [11; 16; 15].

Важливість концепту, який досліджується пов'язана з розвитком та змінами суспільних відносин практично у кожному соціумі, а відтак національні мовні картини в свою чергу зазнають відповідного впливу та змін як у мовній свідомості так і у мовних системах. Перспектива подальших досліджень стосується вивчення мовних одиниць, які зазнають семантичних девіацій в узуальному процесі; потребують дослідження також морфологічні та дистрибутивні особливості у фразеологічних та паремійних конструкціях розширеного кола різноспоріднених мов.

Література

1. Балабас Н. М. Концепти «amitié» (дружба) і «hostilité» (ворожнеча) у французькій мові: Автореф. дис. Канд. філол. наук; спец. 10.02.05; Московський держ. обл. ун-т. М., 2010. 23 с.
2. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки. Київ: Нова книга, 2004. 416 с.
3. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Онлайн словник фразеологічних синонімів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gozum.org.ua>
4. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.
5. Фульє А. Психологія французького народу [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://www.magister.msk.ru/library/philos/fullier1.htm>.
6. Весела абетка. Прислів'я та приказки про взаємини між людьми, дружбу та товаришування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org/friends.htm>
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
8. Фразеологічний словник української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://slovo.org.ua/49/53405/359177.html>.
9. Ядро и периферия полевой структуры концепта «amitié» (дружба) во французском языке (на материале словарных дефиниций и направленного ассоциативного эксперимента). *Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика»*, № 2. 2009. М.: Изд-во МГОУ. 216 с. (С.192-196), (0,3 п.л.).
10. English Dictionary, Thesaurus, & grammar help. Oxford Living Dictionaries [Electronic resource]. Access mode: <https://en.oxforddictionaries.com>
11. Ashraf M., Miannay D. Dictionnaire des expressions idiomatiques francaises. Paris, 1995. 414 p.
12. Dictionary.com: Meanings and Definitions of Words [Electronic resource]. Access mode: <http://www.dictionary.com>
13. Oxford Dictionaries: Dictionary, Thesaurus, & Grammar [Electronic resource]. Access mode: <http://www.oxforddictionaries.com/>
14. Dictionnaire du français. Paris: Clé internationale, 1999. 1233 p.
15. Larousse.fr: encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne [Electronic resource]. Access mode: <http://www.larousse.fr/>
16. Dictionnaire de la langue française «Littré» [Electronic resource]. Access mode: <http://litre.reverso.net/dictionnaire-francais/definition/ami>
17. Dico – Proverbes. Proverbes français et proverbes du monde entier. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.dico-proverbes.com/proverbe/Amitie/1/0.php#ZJLgdF66f6hLUDFG.99>
18. Le Robert quotidien. Dictionnaire de la langue française. Paris: Le Robert, 1996. P. 45–47.